

DOI 10.31909/26168774.2019-(43)-18
УДК 929:721.2-725(478)Р «1867/1917»

Віра ЦЕРКОВНА*

БІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ НА ШПАЛЬТАХ «КИШИНІВСЬКИХ ЄПАРХІАЛЬНИХ ВІДОМОСТЕЙ»

У статті розглядаються матеріали біографічного характеру, що були опубліковані на сторінках «Кишиневских епархиальных ведомостей» упродовж усього періоду їх видання (1867-1917 рр.) з метою подальшого використання як джерел для генеалогічних і просопографічних досліджень, поглиблення знань з регіональної історії та історії повсякденності. Проаналізовано й систематизовано різнопланові біографічні відомості та виділено декілька їх груп: біографічні публікації, присвячені представникам вищого духовенства й священикам, нариси про діяльність вищого православного духівництва, життя православних святих, біографії ректорів, викладачів та доглядачів навчальних духовних закладів, некрологи, ювілейні привітання і спогади, що друкувалися в неофіційній частині часопису, та різні інформаційно-довідкові матеріали, які розміщувалися в офіційній частині видання; з'ясовано ступінь інформативності й визначено особливості кожної із груп біографічних даних. Зроблено висновок, що звернення до вивчення біографічних матеріалів, опублікованих на шпальтах цього єпархіального часопису, дає факти і відомості для створення колективного портрету особистості: парафіяльного духівництва, викладача духовно-навчальних закладів, редакторів «Кишиневских епархиальных ведомостей».

Ключові слова: біографістика, біографія, некролог, вище православне духовенство, священики, «Кишиневские епархиальные ведомости».

Постановка проблеми. В умовах поступового відходу від «подієвої» історії в сучасній історичній науці все більшого поширення набувають історико-біографічні дослідження, які дозволяють доповнити саму історію, реконструювати культурно-історичний процес крізь призму особистості, її життєвий і творчий шлях. «Персоніфікація» історії надає можливість уникнути знеособлення, зануритися у вивчення суспільства тієї чи іншої доби, «внутрішньої», «людської» історії, робити широкі узагальнення та створювати колективні портрети соціальних і професійних груп.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні терміни «біографія», «біографіка», «біографістика» та «біобібліографістика» часто використовуються як синоніми, а також уживаються похідні від них, як-от: «біографічна інформація», «біографічні відомості», «біографічні дані». Незважаючи на неусталеність термінології та активні дискусії у середовищі фахівців, які займаються проблемами теорії і методології біографічних досліджень, в українській історичній науці широко застосовується термін «біографістика» і виокремилася дисципліна, яка вивчає теорію, історію та практику історико-біографічних досліджень¹. Значний внесок у становлення та розвиток біографістики в Україні зробили вчені В.С. Чишко, С.М. Ляшко, В.І. Попик, М.М. Алексієвець, Т.С. Воропаєва, В.В. Бездрабко, І.В. Старовойтенко. В сучасній російській науковій літературі набув розповсюдження термін «біографіка», окремі аспекти трактування наукової термінології та її змісту знайшли відображення у працях О.Л. Валецького, І.Л. Беленького, І.Ф. Петровської.

* Церковна В. – кандидат історичних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна; e-mail: viratserkovna@gmail.com

¹ Попик В.І. (2015). *Biography – біографіка – біографістика – біобібліографія: понятійний арсенал історико-біографічних досліджень*. Український історичний журнал. № 3. С. 122-136.

Серед наукових досліджень, що з'явилися впродовж останнього десятиліття і присвячені аналізу біографічних матеріалів на сторінках окремих церковних часописів, варто назвати наукові розвідки Н.Ю. Белікової², М.М. Блакитного³, М.І Гончар⁴, Т.В. Кузнець⁵, О.В. Колесник⁶. «Кишиневские епархиальные ведомости» як джерело церковно-краєзнавчих досліджень Південної Бессарабії XIX ст. та окремі біографічні матеріали про представників вищого православного духовництва Кишинівської єпархії розглядала у своїх статтях В.Г. Церковна⁷, спроба скласти просопографічний портрет дворян Бессарабії – випускників Кишинівської духовної семінарії, які потім стали відомими громадськими й політичними діячами, належить Л.Ф. Циганенко⁸, до використання біографічних даних зверталася Т.Г. Єрич, вивчаючи історію створення Кишинівської духовної семінарії, церковних братств Південної Бессарабії⁹. Проте «Кишиневские епархиальные ведомости» продовжують залишатися одним із важливих джерел історико-біографічних студій, адже на його сторінках публікувалося чимало біографічних матеріалів, передусім духовних і громадських діячів, життєописи парафіяльного духовенства, ювілейні привітання, некрологи, які на сьогоднішній день залишаються малодослідженими. Аналіз цих біографічних відомостей створює можливість для укладання колективних портретів духовенства окремих єпархій та регіонів і визначення особливостей чи характерних рис.

Метою статті є вивчення біографічних матеріалів, опублікованих на шпальтах «Кишиневских епархиальных ведомостей», та реалізація наступних завдань: відібрати із загального переліку публікацій, які містять біографічні відомості; систематизувати їх та визначити особливості кожної із груп джерел. Це дозволить доповнити генеалогічні, розширити просопографічні дослідження та регіональну історію.

Виклад основного матеріалу. Упродовж усього періоду видання (1867-1917 рр.) «Кишиневские епархиальные ведомости» систематично друкували матеріали біографічного характеру. Увесь масив біографічних даних, що знаходимо на сторінках цього часопису, умовно можна поділити на кілька груп: 1) біографічні публікації, присвячені представникам вищого духовенства та священикам, 2) нариси про діяльність вищого православного духовництва, 3) життя православних святих 4) біографії ректорів,

² Белікова Н.Ю. (2017). *Некрологи як джерело з історії повсякденного життя сільського парафіяльного духовенства українських єпархій РПЦ (на матеріалах журналу «Вера и разум»)*. Нові сторінки історії Донбасу. Кн. 26. С. 27–40.

³ Блакитний М.М. (2010). *Біографічні матеріали на сторінках часописів «Черниговские епархиальные ведомости» та «Вера и жизнь»*. Сіверщина в історії України: Зб. наук. пр. Вип. 3. С. 230–232.

⁴ Гончар М.І. (2013). *Історико-біографічні публікації в часописі «Подольские епархиальные ведомости» (1862-1905)*. Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Історія. Вип.2. С. 150–155.

⁵ Кузнець Т.В. (2008) *Узагальнений портрет православного парафіяльного духовенства з некрологічних публікацій «Киевских епархиальных ведомостей» (На прикладі Уманського повіту)*. Гілея : наук. вісн. : зб. наук. пр. Вип. 8. С. 201–208; Її ж. (2010) *«Труды Киевской духовной академии» як джерело вивчення біографій київських митрополитів*. Південний архів. Сер. : Історичні науки. Вип. 31–32. С. 93–99.

⁶ Колесник О.В. (2008). *Некрологічні публікації на сторінках часопису «Полтавские епархиальные ведомости»*. Культура. Освіта. Цивілізація: матеріали всеукраїнської міжвузівської науково-практичної конференції. С. 63–65.

⁷ Церковна В.Г. (2016). *Випускники Київської духовної академії – видатні представники православного духовництва Румунії XIX ст. (за матеріалами «Кишинівських епархиальних відомостей»)* Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Вип. 34. С.138–142; Її ж. (2017). *«Кишинівські епархиальні відомості» як джерело церковно-краєзнавчих досліджень Південної Бессарабії XIX ст.* Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (20 січня 2017 р.). С. 144–150; Її ж. (2017) *Collective Portrait of the Chişinău Diocesans During the Period Between the XIX-th Century and the Beginning of the XX-th.* Danubius. № 35 (3). PP.13–26.

⁸ Циганенко Л.Ф. (2017). *Бессарабські дворяни в XIX ст.: матеріали до просопографічного портрету*. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. С.150–155.

⁹ Єрич Т.Г. (2013). *Кишинівська духовна семінарія: до історії створення (1813–1823 рр.)*. Гілея : науковий вісник : Збірник наукових праць. Вип. 73 (№ 6). С. 17–19. Її ж. (2013). *Історія церковних братств Південної Бессарабії у другій половині XIX ст. (за матеріалами «Кишинівських епархиальних відомостей»)* Режим доступу http://conferences.neasmo.org.ua/uploads/conference/file/2/conference_27-28.2.2014.pdf

викладачів та доглядачів навчальних духовних закладів, 5) некрологи, 6) ювілейні привітання і спогади, що друкувалися в неофіційній частині часопису, та 7) різні інформаційно-довідкові матеріали, які розміщувалися в офіційній частині видання.

Найбільша частина публікацій першої групи – це біографічні нариси церковних діячів, діяльність яких пов'язана з Бессарабією: митрополита Гавриїла (Банулеско-Бодоні Григорій Григорович), екзарха Святого Синоду; архієпископа Дмитра (Сулима Данііл Іванович); єпископа, архієпископа Іринарха (Попов Яків Дмитрович); єпископа, архієпископа Антонія (Шокотов Олексій Андрійович); єпископів Аккерманських, вікаріїв Кишинівської єпархії Августина (Гуляницький Андрій Федорович), Аркадія (Філонов Олексій Євтихєвич), Петра (Троїцький Платон Олексійович), Никодима (Кротков Микола Васильович), архімандрита Андроніка (Баденський Андрій Миколайович), ігумена Ново-Нямецького Свято-Вознесенського монастиря в Бессарабії, засновника Покрово-Богородичного братства у Введенці (Тамур) Аккерманського повіту священника Івана Прокоповича Горбова.

Значно менше опубліковано головним друкованим органом Кишинівської єпархії біографій вищого духовенства Російської православної церкви. Вони містять характеристики особистості та діяльності митрополита Київського і Галицького й архімандрита Києво-Печерської Успенської лаври Феогноста (Лебедев Георгій Іванович), архієпископа Донського і Новочеркаського Афанасія (Пархомович Василь Михайлович), єпископа Мінського і Туровського Варлаама (Чернявський Василь Никифорович), архієпископа Херсонського і Таврійського Інокентія (Борисов Іван Олексійович), єпископа Белгородського і Обоянського Юсаф (Горленко Яким Андрійович), якого було канонізовано, єпископа Белградської митрополії, митрополита Белградського і архієпископа Сербського (Милое Йованович).

Це, як правило, великі за обсягом статті, які розміщувалися у 2-8, або навіть більше, номерах. Авторами найґрунтовніших розлогих біографічних нарисів були редактори «Кишиневских епархиальных ведомостей» М.А. Ганицький, А.Г. Стадницький (архієпископ Арсеній), І.М. Пархомович, В.Г. Курдиновський, ректор Кишинівської духовної семінарії А. Пархомович. Варто зауважити, що статті цих авторів відрізняються від решти не лише обсягом, але й тим, що автори використовували для їх написання всі доступні їм джерела, робили посилання, подавали не лише перелік, наприклад, релігійних праць архієреїв, але й робили їх аналіз, намагалися оцінити особу, про яку писали. Проте не слід забувати про певну тенденційність даних публікацій.

До другої групи матеріалів біографічного характеру належать нариси про діяльність вищого православного духівництва. Вони містять інформацію про пастирську та педагогічну службу священників, керівників релігійних навчальних закладів, про участь окремих архієпископів у розвитку цивільного управління краєм та їх діяльність у період, коли вони очолювали Кишинівську єпархію. До такого типу публікацій належать статті «Очерк пастьрской деятельности Высокопреосвященного Антония в Кишиневской епархии с 1858 по 1871 годы»¹⁰, «Участие митрополита Гавриила в гражданском устройстве Бессарабии»¹¹, «По поводу выхода в отставку начальницы Кишиневского епархиального женского училища Елисаветы Григорьевны Володковской»¹², «Деятельность архиепископа Иринарха в период управления Кишиневской епархией (12

¹⁰ Пархомович А. (1871). *Очерк пастьрской деятельности Высокопреосвященного Антония в Кишиневской епархии с 1858 по 1871 годы*. «Кишиневские епархиальные ведомости» (далі КЕВ). № 8. С. 262-264; № 9. С. 301-316.

¹¹ Щеглов Д. (1902). *Участие митрополита Гавриила в гражданском устройстве Бессарабии*. КЕВ. № 17. С. 664-372;

¹² Щеглов Д. (1906). *По поводу выхода в отставку начальницы Кишиневского епархиального женского училища Елисаветы Григорьевны Володковской*. КЕВ. № 35. С. 1129-1135;

ноября 1844 г. – 17 марта 1858 г.)»¹³, «Краткий исторический очерк архипастырской деятельности в Бессарабии высокопреосвященного Павла, архиепископа Кишиневского и Хотинского, с 1871 по 1881 г.»¹⁴

Третю, доволі малочисельну частину біографічних нарисів становлять життя православних святих. Прикладом такого біографічного твору є статті «К жизнеописанию старца Паисия Величковского»¹⁵, «Паисий Величковский и его значение в истории православного монашества»¹⁶, «Старец Серафим Саровский, подвижник»¹⁷ та інші. Як правило, авторами життєописів святих були випускники духовної академії, священники, викладачі духовних училищ і семінарій. А відтак у цих творах автори життя святих зображали за певною схемою. Спочатку вони описували батьківщину та сім'ю святого, його дитинство, юність, зрілість і шлях до церкви, детально зупинялися на благодіяннях, а потім на чудесах, випадках зцілення, далі йшла похвала та вказувалося значення особистості для православ'я.

Стосовно четвертої виділеної нами групи матеріалів біографічного характеру варто назвати декілька найбільш вагомих публікацій. Це стаття викладача Кишинівської духовної семінарії М. Комарова за 1902 р. з нагоди майбутнього 100-річного ювілею цього першого в Бессарабії навчального закладу «К истории Кишиневской духовной семинарии»¹⁸. Автор у передмові висловлював сподівання на те, що власне історія семінарії буде видана одним із членів «семинарской корпорации» та, бажаючи допомогти укладачеві цієї історії, він на основі семінарських архівних даних почав публікувати відомості про ректорів Кишинівської духовної семінарії. У наступному номері було надруковано список осіб, що знаходилися на службі в духовно-навчальних закладах Кишинівської єпархії із зазначенням коротких біографічних даних: яку освіту й коли отримав, коли почав працювати у закладі, рік отримання священного сану, сімейний стан, нагороди. До переліку було внесено служителів Кишинівської духовної семінарії (ректор, інспектор, викладачі, помічники інспектора); Кишинівського, Єдинецького та Ізмаїльського духовних училищ (смотритель, помічник смотрителя, викладачі, наглядачі, інші посадові особи при училищах); Кишинівського єпархіального жіночого училища (голова Ради, члени Ради від духовенства, начальниця, викладачі та вчителі, вихователі, пепін'єрки, діловод, економ, лікар)¹⁹. Публікацію біографій ректорів Кишинівської духовної семінарії часопис продовжив упродовж 1905 - 1906 рр. Доповнений і уточнений список ректорів та інспекторів Кишинівської духовної семінарії за 100-річний період існування відомості почали друкувати у 1911 р. Окремі розділи було присвячено ректорам та інспекторам закладу, а також редакторам і цензорам «Кишиневских епархиальных ведомостей»²⁰. У зв'язку з відкриттям другого вікаріатства у 1913 р. були зроблені й надруковані доповнення до біографій вікаріїв за вже класичною схемою.

Незважаючи на чималу кількість опублікованих біографічних матеріалів, один із цензорів єпархіальних відомостей, дійсний статський радник А. Пархомович,

¹³ Пархомович И. (1911). *Деятельность архиепископа Иринарха в период управления Кишиневской епархией (12 ноября 1844 г. – 17 марта 1858 г.)*. КЕВ. № 30-31. С. 1089-1109; № 33-34. С. 1145-1165; № 35. С. 1205-1226; № 36. С. 1255-1272; № 37. С. 1287-1314.

¹⁴ Пархомович И. (1881). *Краткий исторический очерк архипастырской деятельности в Бессарабии высокопреосвященного Павла, архиепископа Кишиневского и Хотинского, с 1871 по 1881 г.* КЕВ. № 22. С. 999-1016; № 23. С. 1065-1084; (1882) № 8. С. 361-383; № 10. С. 506-543.

¹⁵ Ганицкий М. (1883). *К жизнеописанию старца Паисия Величковского*. КЕВ. № 4. С. 103-111.

¹⁶ Казанакли В. *Паисий Величковский и его значение в истории православного монашества* (1898). КЕВ. № 18. С. 581-586; № 19. С. 609-613; № 20. С. 654-659; № 21. С. 703-712; № 22. С. 737-748; № 23. С. 771-780; № 24. С. 799-806.

¹⁷ *Старец Серафим Саровский, подвижник* (1898). КЕВ. № 16. С. 333-340.

¹⁸ Комаров Н. (1902). *К истории Кишиневской духовной семинарии*. КЕВ. № 16. С. 342-346.

¹⁹ *Список лиц, служащих в духовно-учебных заведениях Кишиневской епархии*. КЕВ. № 17. С. 375-398.

²⁰ Пархомович А. (1911). *Список ректоров и инспекторов Кишиневской духовной семинарии за время столетнего (с 31 января 1813 г.) существования ее*. КЕВ. № 21. С. 823-833; № 22. С. 851-864; № 23. С. 885-901; № 24. С. 915-928; № 25. С. 944-960; № 27. С. 1005-1020; № 28. С. 1042-1055; № 29. С. 1064-1081.

наголошував на важливості цих публікацій для майбутніх істориків, які будуть писати «свою історію (епархии, духовно-учебных заведений и т.д.)», пропонував офіційному відділу, володіючи відповідними документами, більше друкувати цікавих для «паствы бессарабской» біографічних даних²¹. Він значно доповнив перелік біографій за кількома розділами. По-перше, це відомості про нових бессарабських архієпископів – Платона (Рождественський Порфїрій Федорович) та єпископа Ізмаїльського, другого вікарія Кишинівської єпархії Діонісія (Сосновський Павло Іванович). По-друге, А. Пархомович представив у своїй статті некрологи та короткі дані про життя й діяльність колишнього настоятеля кишинівської Феодоро-Тироновської церкви протоієрея Івана Степановича Бутук, протоієрея Андрія Семеновича Лелевського та заслужених і відомих у Бессарабії людей: директора Кишинівського комерційного училища Олександра Івановича Скородинського, доглядача Єдинецького духовного чоловічого училища Іларіона Климентовича Яцковського. В наступних розділах він розширив перелік короткими відомостями про представників духовенства, що були уродженцями Бессарабської губернії, та власне місцевих, серед яких начальники Кишинівських єпархіальних училищ, викладачі, інспектори Кишинівських та Ізмаїльських духовних училищ.

Матеріали біографічного характеру зустрічаємо й у некрологах, які систематично друкувалися на сторінках неофіційної частини «Кишиневских епархиальных ведомостей». На думку сучасної української дослідниці Т.В. Кузнець, некрологи можна розглядати як самостійне джерело інформації про православний клір, його повсякденне життя. Значущість цих повідомлень полягає в тому, що вони містять не лише біографічні дані, але й оцінки діяльності й досягнень померлого, їх значення для суспільства. Більша частина некрологів була присвячена представникам вищого духовенства. Прикладом такого некролога може бути стаття про кінець життєвого шляху митрополита Київського і Галицького Флавіана²². З публікації ми дізнаємося, що митрополит Флавіан (Микола Городецький) був родом із Орловської єпархії, помер у віці 75 років. Автор некролога викладач духовної семінарії, редактор неофіційного відділу «Кишиневских епархиальных ведомостей» В. Курдиновський, характеризуючи особу померлого, посилається на цитату із тогочасної газети «Киев», яка називала митрополита «архиереєм-безсеребренником» за його благодіяння. Стаття містить відомості про освіту й виховання, прийняття чернецтва, перелік духовних посад, а також оцінку особистості померлого, його характеру, досягнень, значення його діяльності для православного світу. Подібну структуру має некролог Петра, єпископа аккерманського, вікарія Кишинівської єпархії²³. Невідомий автор представив читачам доволі розлогий нарис життєвого шляху єпископа Петра, який закінчив Київську духовну академію, мав ступінь магістра, кращі роки свого життя віддав службі в Київській духовній семінарії, набув серед своїх вихованців слави «Платона киевской семинарии». З поданого матеріалу дізнаємося про особливі обставини приходу в чернецтво після смерті дружини та шаблі успішної службової духовної і викладацької кар'єри: ієродіакон, ієромонах, інспектор і професор богослів'я, сан архімандрита, ректор семінарії, керівник Києво-Пустинно-Миколаївського монастиря, член комітету цензури духовних книг, настоятель посольської православної церкви в Константинополі, а потім в Афінах. Далі автор розповідав про високі нагороди померлого, процедуру поховання, на якій були присутні представники різних соціальних верств, світських закладів освіти, чиновники консисторії, духовенство різних рангів. Серед усіх опублікованих часописом некрологів зустрічаються статті до днів пам'яті певної річниці з дня смерті, наприклад

²¹ Пархомович А. (1915). *Дополнение к сведениям, сообщенным в «Кишиневских епархиальных ведомостях» за 1914 г.* КЕВ. № 7–8. С. 82.

²² Курдиновський В. (1915). *Высокопреосвященный Флавиан, митрополит Киевский и Галицкий.* КЕВ. № 46. С. 1285–1289.

²³ Преосвященный Петр, епископ аккерманский, викарий Кишиневской епархии (1873). КЕВ. № 20. С. 736–744.

«Пятидесятилетие со дня кончины преосвященного Дмитрия (Сулимы), второго архипастыря Бессарабии»²⁴.

Некрологи, присвячені священикам, незважаючи на невеликий обсяг, надзвичайно інформативні. Із них ми можемо отримати дані про вік померлого, причину смерті, хоч і не офіційну, наприклад, «28 сентября, в ¾ 8 часа по полуночи, скончался после продолжительной и тяжелой болезни Феодоро-Тироновской церкви города Кишинева, священник Петр Георгиевич Дониц, на 52 году жизни»²⁵. Майже в усіх повідомленнях містяться дані про соціальне походження, сімейний стан: «Сын сельского причетника, покойный родился 14 июня 1848 года в селе Скорценах, Оргеевского уезда... Семянином покойный был примерным. Отношения его к родным были всегда сердечны, искренни и доброжелательны»²⁶. Як правило, більшість священиків були із сімей осіб духовного звання. обов'язковим елементом некрологу є інформація щодо освіти священиків, більшість із яких отримали богословську освіту, та місця служби. Так, у статті, присвяченій пам'яті священика церкви с. Варатик Петра Георгієвича Поповича, зазначається: «Образование он получил в Кишиневской духовной семинарии, полный курс которой он окончил в 1883 году. По окончании курса семинарии он согласно прошению был определен епархиальным начальством на священническое место к церкви с. Варатик 4 округа, Бельцкого уезда, где проходил пастырское служение до смерти»²⁷. Некрологи є також джерелом інформації про матеріальний стан священнослужителів, деякі служили в багаточисельних і заможних, а інші – в малочисельних і бідних парафіях, мали авторитет серед парафіян. Яскравим прикладом зображення моральних якостей померлого є некролог священика Преображенського собору міста Болград Михайла Васильовича Казанакли. Його товариш по службі, з яким він працював упродовж 20 років, згадує «некоторые характерные черты покойного: это безукоризненная чистота нрава, аккуратность и добросовестность по службе, справедливость, сопровождаемая строгим отношением к себе и к другим в деле исполнения всего устава нашей православной церкви»²⁸.

Дослідження опублікованих некрологів дозволяє стверджувати, що вони мали певну структуру: біографічні дані померлої особи (прізвище, ім'я та по батькові, рік і місце народження), соціальний статус, посада, дата і місце рукопокладання в сан, відомості про місце служби та заслуги й нагороди, коли і де відбудеться поховання. Іноді друкувалися відомості про сім'ю покійного. Як правило, повідомлення про смерть тієї чи іншої особи були невеликі за обсягом, містили багато суб'єктивних оцінок, проте зустрічаються й доволі розлогі описи життєвого і професійного шляху особистості. Деякі некрологи представляють собою чи не єдине джерело, зважаючи на те, що були присвячені простим, маловідомим служителям церкви.

Не менш інформативними є некрологи діячів навчальних духовних закладів. Крім біографічних даних, вони містять інформацію про систему управління духовної освіти, організацію навчально-виховного процесу тощо. Наприклад, некролог директорки Кишинівської жіночої гімназії Л.О. Белюгової – це історія становлення жіночої гімназичної освіти не лише у Кишиневі, але й у Бессарабії²⁹. На шпальтах «Кишиневских епархиальных ведомостей» були опубліковані некрологи кандидата Київської духовної

²⁴ Стадницкий А. (1894). *Пятидесятилетие со дня кончины преосвященного Дмитрия (Сулимы), второго архипастыря Бессарабии*. КЕВ. № 16. С. 476–481.

²⁵ К-ий С.Е. (1889). *Некролог священника Феодоро-Тироновской церкви г.Кишинева о. Петра Доница*. КЕВ. № 20. С. 860–863.

²⁶ Священник Митрофан Игнатъев (1897). *Памяти благочинного свящ. Елисея Фрунзы*. КЕВ. № 24. С. 712–716.

²⁷ Помощник благочинного, священник Дим. Валуца (1910). *Памяти священника церкви с. Варатик Петра Георгиевича Поповича*. КЕВ. №36. С. 1281–1283.

²⁸ Болградского Преображенского собора свящ. Василий Стаянович (1908). *Священник Михаил Васильевич Казанакли (некролог)*. КЕВ. №12. С. 451–455.

²⁹ *Некролог* (1871). КЕВ. № 22. С. 546–554.

академії І.П. Флорова, викладачів Кишинівської духовної семінарії В.Н. Заушкевича, П.В. Маркова, Є.О. Сахарова, С.М. Лагадзе, М.А. Ганіцького, викладача Кишинівського чоловічого училища В.Ф. Колибеліна, смотрителя Кишинівського духовного училища П.О. Сладкопєвцева, смотрителя Єдинецького духовного училища І.К. Яцковського, помічника смотрителя цього ж училища Д.Ф. Покровського та інших.

У більшості випадків авторами некрологів були священники Кишинівської єпархії, служителі та викладачі Кишинівської духовної семінарії, духовних училищ, авторами деяких значилися А. Стадницький, Д. Щеглов, В. Курдиновський, І. Пархомович, а деякі публікації взагалі були не підписані.

Матеріали біографічного характеру містить ще одна група джерел, до якої ми віднесли ювілейні привітання, публікації з приводу нагородження, спогади. Здебільшого поздоровлення були присвячені служителям церкви Кишинівської єпархії. Так, на сторінках «Кишиневских епархиальных ведомостей» були опубліковані статті з нагоди 10-річного служіння архієпископа Кишинівського і Хотинського Антонія, 50-річчя священнослужіння єпископа Аккерманського Аркадія. Ці ювілейні пошанування знайомлять читачів з життєвим шляхом ювілярів, перераховують усі місця служби, досягнення на кожному з етапів, нагороди священнослужителів, ставлення до них колег та пастви. Звичайно, як і некрологи, ці публікації мають відтінок суб'єктивізму, ідеалізації.

Слід зазначити, що єпархіальний часопис оприлюднював велику кількість різних інформаційно-довідкових матеріалів, які розташовувалися в офіційній частині видання та містили відомості про призначення, переміщення і звільнення з духовних посад священників усіх рангів, про свячення та нагородження церковними й урядовими нагородами, призначення пенсій, дані про направлення до місць служби випускників Кишинівської духовної семінарії та інші розпорядження єпархіального керівництва. Спочатку друкувалися урядові розпорядження, укази Святійшого Синоду, потім розпорядження єпархіального начальства, повідомлення і розпорядження по духовно-навчальних закладах і церковних школах Кишинівської єпархії. Зазвичай це короткі повідомлення за схемою «що, де, коли», які дозволяють уточнити певні дати, прізвища, доповнити дані з інших груп джерел. Серед дописів про нагороди зустрічаємо замітки: «пожалованы орденом Св. Владимира следующие лица Кишиневской епархии: Ректор Кишиневской духовной семинарии, Архимандрит Варлаам, настоятель Шабского Вознесенского монастыря Архимандрит Иероним и кафедральный протоиерей Василий Пуришкевич»³⁰. Інформація про призначення і переміщення церковних старост і священників сіл і містечок Бессарабії, наприклад, буде важливим доповненням при написанні історії церков, монастирів, нарисів історичного розвитку населених пунктів.

Висновки. Таким чином, багаточисельні різнопланові матеріали біографічного характеру, що були опубліковані на сторінках «Кишиневских епархиальных ведомостей» впродовж усього періоду його видання (1867-1917 рр.), продовжують залишатися важливим джерелом вивчення життєвого і творчого шляху, основних видів діяльності відомих і маловідомих представників різних рівнів православного духівництва Бессарабії, світоглядних і моральних цінностей тогочасного суспільства, регіональної історії та повсякденного життя. На шпальтах єпархіального видання було надруковано понад 100 біографічних публікацій, не враховуючи інформаційно-довідкових матеріалів. Структура більшості статей була типовою і не виходила за рамки вимог церковної преси. Авторами переважної кількості публікацій були священники Кишинівської єпархії, служителі, вихователі та викладачі Кишинівської духовної семінарії, духовних училищ, редактори часопису та анонімні дописувачі. Звернення до вивчення біографічних матеріалів, опублікованих на шпальтах цього єпархіального часопису, дає факти й відомості для створення колективного портрету особистості: парафіяльного духівництва, викладача духовно-навчальних закладів, редакторів «Кишиневских епархиальных ведомостей».

³⁰ Отдел официальный. Распоряжения святейшего Синода (1870). КЕВ. № 13. С. 1.

Література:

- Белікова, Н.Ю. (2017). *Некрологи як джерело з історії повсякденного життя сільського парафіяльного духовенства українських єпархій РПЦ (на матеріалах журналу «Вера и разум»)*. Нові сторінки історії Донбасу. Кн. 26. С. 27–40.
- Блакитний, М.М. (2010). *Біографічні матеріали на сторінках часописів «Черниговские епархиальные ведомости» та «Вера и жизнь»*. Сіверщина в історії України: Зб. наук. пр. Вип. 3. С. 230–232.
- Болградского Преображенского собора свящ. Василий Стаянович, (1908). *Священник Михаил Васильевич Казанакли (некролог)*. КЕВ. №12. С.451–455.
- Ганицкий, М. (1883). *К жизнеописанию старца Таисия Виличковского*. КЕВ. № 4. С. 103–111.
- Гончар, М.І. (2013). *Історико-біографічні публікації в часописі «Подольские епархиальные ведомости» (1862 – 1905)*. Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Історія. Вип.2. С. 150–155.
- Єрич, Т.Г. (2013). *Кишинівська духовна семінарія: до історії створення (1813 – 1823 рр.)*. Гілея : науковий вісник : Збірник наукових праць. Вип. 73 (№ 6). С. 17–19.
- Єрич, Т.Г. (2013). *Історія церковних братств Південної Бессарабії у другій половині ХІХ ст. (за матеріалами «Кишинівських єпархиальних відомостей»)*. Режим доступу http://conferences.neasmo.org.ua/uploads/conference/file/2/conference_27-28.2.2014.pdf
- Казанакли, В. *Паусий Величковский и его значение в истории православного монашества* (1898). КЕВ. № 18. С. 581–586; № 19. С. 609–613; № 20. С. 654–659; № 21. С. 703–712; № 22. С. 737–748; № 23. С. 771–780; № 24. С. 799–806.
- Колесник, О.В. (2008). *Некрологічні публікації на сторінках часопису «Полтавские епархиальные ведомости»*. Культура. Освіта. Цивілізація: матеріали всеукраїнської міжвузівської науково-практичної конференції. С. 63–65.
- Комаров, Н. (1902). *К истории Кишиневской духовной семинарии*. КЕВ. № 16. С. 342–346.
- Кузнецъ, Т.В. (2008) *Узагальнений портрет православного парафіяльного духовенства з некрологічних публікацій «Киевских епархиальных ведомостей» (На прикладі Уманського повіту)*. Гілея : наук. вісн. : зб. наук. пр. Вип. 8. С. 201–208.
- Кузнецъ, Т.В. (2010). *«Труды Киевской духовной академии» як джерело вивчення біографій київських митрополитів*. Південний архів. Сер. : Історичні науки. Вип. 31–32. С. 93–99;
- Курдиновский, В. (1915). *Высокопреосвященный Флавиан, митрополит Киевский и Галицкий*. КЕВ. № 46. С. 1285–1289.
- К-ий, С.Е. (1889). *Некролог священника Феодоро-Тироновской церкви г.Кишинева о. Петра Донича*. КЕВ. № 20. С.860–863.
- Некролог* (1871). КЕВ. №22. С.546–554.
- Отдел официальный. Распоряжения святейшего Синода* (1870). КЕВ. № 13. С. 1.
- Пархомович, А. (1871). *Очерк пастырской деятельности Высокопреосвященного Антония в Кишиневской епархии с 1858 по 1871 годы*. КЕВ. № 8. С. 262–264; № 9. С. 301–316.
- Пархомович, И. (1881). *Краткий исторический очерк архипастырской деятельности в Бессарабии высокопреосвященного Павла, архиепископа Кишиневского и Хотинского, с 1871 по 1881 г.* КЕВ. № 22. С. 999–1016; № 23. С. 1065–1084; (1882) № 8. С. 361–383; № 10. С. 506–543.
- Пархомович, И. (1911). *Деятельность архиепископа Иринарха в период управления Кишиневской епархией (12 ноября 1844 г. – 17 марта 1858 г.)*. КЕВ. № 30–31. С. 1089–1109; № 33–34. С. 1145–1165; № 35. С. 1205–1226; № 36. С. 1255–1272; № 37. С. 1287–1314.

Пархомович, А. (1911). *Список ректоров и инспекторов Кишиневской духовной семинарии за время столетнего (с 31 января 1813 г.) существования ее*. КЕВ. № 21. С. 823–833; № 22. С. 851–864; № 23. С. 885–901; № 24. С. 915–928; № 25. С. 944–960; № 27. С. 1005–1020; № 28. С. 1042–1055; № 29. С. 1064–1081.

Пархомович, А. (1915). *Дополнение к сведениям, сообщенным в «Кишиневских епархиальных ведомостях» за 1914 г.* КЕВ. № 7–8, с. 82.

Помощник благочинного, священник Дим. Валуца, (1910). *Памяти священника церкви с. Варатик Петра Георгиевича Поповича*. КЕВ. №36. С.1281–1283.

Попик, В.І. (2015). *Biography – біографіка – біографістика – біобібліографія: понятійний арсенал історико-біографічних досліджень*. Український історичний журнал. № 3. С. 122–136.

Преосвященный Петр, епископ аккерманский, викарий Кишиневской епархии (1873). КЕВ. № 20. С. 736–744.

Священник Митрофан Игнатьев, (1897). *Памяти благочинного свящ. Елисея Фрунзы*. КЕВ. № 24. С.712–716.

Стадницкий, А. (1894). *Пятидесятилетие со дня кончины преосвященного Дмитрия (Сулимы), второго архиепископа Бессарабии*. КЕВ. № 16. С. 476–481.

Старец Серафим Саровский, подвижник (1898). КЕВ. № 16. С. 333–340.

Список лиц, служащих в духовно-учебных заведениях Кишиневской епархии. КЕВ. № 17. С. 375–398.

Tserkovnaya Vera (2017). *Collective Portrait of the Chişinău Diocesans During the Period Between the XIX-th Century and the Beginning of the XX-th*. (2017). Danubius. № 35 (3). PP.13–26.

Церковна, В.Г. (2016). *Випускники Київської духовної академії – видатні представники православного духівництва Румунії XIX ст. (за матеріалами «Кишинівських епархіальних відомостей»)*. Науковий вісник Ізмаїльського гуманітарного університету. Вип. 34. С.138–142.

Церковна, В.Г. (2017). *«Кишинівські епархіальні відомості» як джерело церковно-краєзнавчих досліджень Південної Бессарабії XIX ст.* Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (20 січня 2017 р.). С. 144–150.

Циганенко, Л.Ф. (2017). *Бессарабські дворяни в XIX ст.: матеріали до просопографічного портрету*. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. С.150–155.

Щеглов, Д. (1902). *Участие митрополита Гавриила в гражданском устройстве Бессарабии*. КЕВ. № 17. С. 664–372.

Щеглов, Д. (1906). *По поводу выхода в отставку начальницы Кишиневского епархиального женского училища Елисаветы Григорьевны Володковской*. КЕВ. № 35. С. 1129–1135.

References:

Belikova, N.Iu. (2017). *Nekrolohy yak dzherelo z istorii povsiakdennoho zhyttia silskoho parafiiialnoho dukhovenstva ukrainkykh yeparkhii RPTs (na materialakh zhurnaln «Vera y razum»)*. Novi storinky istorii Donbasu. Kn. 26. S. 27–40.

Blakytyni, M.M. (2010). *Biohrafichni materialy na storinkakh chasopysiv «Chernyhovskye eparkhialnye vedomosti» ta «Vera y zhyzn»*. Sivershchyna v istorii Ukrainy: Zb. nauk. pr. K.:Hlukhiv. Vyp. 3. S. 230–232.

Bolhradskoho Preobrazhenskoho sobora sviashch. Vasylyi Staianovych, (1908). *Sviashchennyk Mykhayl Vasylevych Kazanakly (nekroloh)*. КЕВ. №12. S.451–455.

Hanytskyi, M. (1883). *K zhyzneopysanyiu startsa Taysyia Vylychkovskoho*. КЕВ. № 4. S. 103–111.

Honchar, M.I.(2013). *Istoryko-biografichni publikatsii v chasopysi «Podolskye eparkhialnye vedomosti» (1862-1905)*. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ser.: Istoriiia. Vyp.2. S. 150–155.

Kazanakly, V. *Paysyi Velychkovskyi y eho znachenyie v ystoryi pravoslavnoho monashestva* (1898). KEV. № 18. S. 581–586; № 19. S. 609–613; № 20. S. 654–659; № 21. S. 703–712; № 22. S. 737–748; № 23. S. 771–780; № 24. S. 799–806.

Kolesnyk, O.V. (2008). *Nekrolohichni publikatsii na storinkakh chasopysu «Poltavskye eparkhialnye vedomosti»*. Kultura. Osvita. Tsyvilizatsiia: materialy vseukrainskoi nizhvuzivskoi naukovy-praktychnoi konferentsii. S. 63–65.

Komarov, N. (1902). *K ystoryi Kyshynevskoi dukhovnoi semynaryu*. KEV. № 16. S. 342–346.

Kurdynovskiy, V. (1915). *Vysokopreosviashchennyyi Flavuan, mytropolyt Kyevskiy y Halyskiy*. KEV. № 46. S. 1285–1289.

Kuznets, T.V. (2008) *Uzahalnenyi portret pravoslavnoho parafiialnoho dukhovenstva z nekrolohichnykh publikatsii «Kyevskyykh eparkhialnykh vidomosti» (Na prykladi Umanskooho povitu)*. Hileia : nauk. visn. : zb. nauk. pr. Vyp. 8. S. 201–208.

Kuznets, T.V. (2010). *«Trudy Kyevskoi dukhovnoi akademii» yak dzherelo vuvchennia biografii kyivskyykh mytropolytiv*. Pivdennyi arkhiv. Ser. : Istorychni nauky. Vyp. 31–32. S. 93–99.

K-yi, S.E. (1889). *Nekroloh sviashchennyka Feodoro-Tyronovskoi tserkvy h.Kyshyneva o. Petra Donycha*. KEV. № 20. S.860–863.

Otdel ofytsyalnyi. Rasporiazheniia sviateisheho Synoda (1870). KEV. № 13. S. 1.

Parkhomovych, A. (1871). *Ocherk pastyrskoi deiatelnosti Vysokopreosviashchennoho Antoniya v Kyshynevskoi eparkhyi s 1858 po 1871 hody*. KEV. № 8. S. 262–264; № 9. S. 301–316.

Parkhomovych, Y. (1881). *Kratkyi ystorycheskyi ocherk arkhyepyskopa Kyshynevskoho y Khotynskoho, s 1871 po 1881 h.* KEV. № 22. S. 999–1016; № 23. S. 1065–1084; (1882) № 8. S. 361–383; № 10. S. 506–543.

Parkhomovych, Y. (1911). *Deiatelnost arkhyepyskopa Yrynarkha v peryod upravleniia Kyshynevskoi eparkhyei (12 noiabria 1844 h.–17 marta 1858 h.)*. KEV. № 30–31. S. 1089–1109; № 33–34. S. 1145–1165; № 35. S. 1205–1226; № 36. S. 1255–1272; № 37. S. 1287–1314.

Parkhomovych, A. (1911). *Spysok rektorov y ynspektorov Kyshynevskoi dukhovnoi semynaryu za vremia stoletneho (s 31 yanvaria 1813 h.) sushchestvovaniia ee*. KEV. № 21. S. 823–833; № 22. S. 851–864; № 23. S. 885–901; № 24. S. 915–928; № 25. S. 944–960; № 27. S. 1005–1020; № 28. S. 1042–1055; № 29. S. 1064–1081.

Parkhomovych, A. (1915). *Dopolnenye k svedeniyam, soobshchennym v «Kyshynevskyykh eparkhialnykh vedomostiakh» za 1914 h.* KEV. № 7–8, s. 82.

Pomoshchnyk blahochynnoho, sviashchennyk Dym. Valutsa, (1910). *Pamiaty sviashchennyka tserkvy s. Varatyk Petra Heorhyevycha Popovycha*. KEV. №36. S.1281–1283.

Poryk, V.I. (2015). *Biography – biografia – biografistyka – biobibliografiia: poniatiinyi arsenal istoryko-biografichnykh doslidzhen*. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. № 3. S. 122–136.

Preosviashchennyyi Petr, epyskop akkermanskyi, vykaryi Kyshynevskoi eparkhyi (1873). KEV. № 20. S. 736–744.

Tserkovna, V.H. (2016). *Vypuskniky Kyivskoi dukhovnoi akademii – vydatni predstavnyky pravoslavnoho dukhivnytstva Rumunii XIX st. (za materialamy «Kyshynivskyykh yeparkhialnykh vidomosti»)* Naukovyi visnyk Izmailskoho humanitarnoho universytetu. Vyp. 34. S.138–142.

Tserkovna, V.H. (2017). *«Kyshynivski yeparkhialni vidomosti» yak dzherelo tserkovno-kraieznavchykh doslidzhen Pivdennoi Bessarabii XIX st.* Zbirnyk naukovykh prats za materialamy naukovy-praktychnoi konferentsii (20 sichnia 2017 r.). S. 144–150.

Tserkovnaya Vera (2017). *Collective Portrait of the Chişinău Diocesans During the Period Between the XIX-th Century and the Beginning of the XX-th*. Danubius. № 35 (3). PP.13–26.

Tsyhanenko, L.F. (2017). *Bessarabski dvoriany v KhIKh st.: materialy do prosopohrafichnoho portretu*. Zbirnyk naukovykh prats za materialamy naukovo-praktychnoi konferentsii. S.150–155.

Stadnytskyi, A. (1894). *Piatydesiatyletye so dnia konchyny preosviashchenoho Dmytryia (Sulymy), vtoroho arkhypastыria Bessarabyu*. KEV. № 16. S. 476–481.

Starets Serafym Sarovskyi, podvyzhyk (1898). KEV. № 16. S. 333–340.

Shcheglov, D. (1902). *Uchastye mytropolыta Havryyla v hrazhdanskom ustroistve Bessarabyu*. KEV. № 17. S. 664–372.

Spysok lyts, sluzhashchyykh v dukhovno-uchebnykh zavedeniyakh Kyshynivskoi eparkhyu. KEV. № 17. S. 375–398.

Sviashchennyk Mytrofan Yhnatev, (1897). Pamiaty blahochynnoho sviashch. Elyseia Frunzy. KEV. № 24. S.712–716.

Yerych, T.H. (2013). *Kyshynivska dukhovna seminariia: do istorii stvorennia (1813 – 1823 rr.)*. Hileia : naukovyi visnyk : Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 73 (№ 6). S. 17–19.

Yerych, T.H. (2013). *Istoriia tserkovnykh bratstv Pivdennoi Bessarabii u druhii polovyni KhIKh st. (za materialamy «Kyshynivskykh yeparkhialnykh vidomostei»)*. Rezhym dostupu http://conferences.neasmo.org.ua/uploads/conference/file/2/conference_27-28.2.2014.pdf

Tserkovna V. Biographical materials in «Kishinev diocesan registries»

In the conditions of phasing out from the «event» history in modern historical science increasingly popular became historical and biographical studies which allow to supplement the history itself, reconstruct cultural and historical process through the prism of personality, its life and creative path. «Personification» of the history allows to avoid being depersonalized, to immerse ourselves into the study of society of this or that age, to study the «internal», «human» history, to make broad generalizations and to create collective portraits of social and professional groups. The article deals with the biographical materials published on the pages of the Chisinau diocesan registries throughout the period of its publication (1867-1917) in order to use them further as sources for genealogical and prosopographic researches, deepening into regional history and the history of everyday life. Various biographical information has been analyzed and systematized, and several groups have been identified: biographical publications devoted to the representatives of the higher clergy and priests, essays on the activities of the higher Orthodox clergy, the life of the Orthodox saints, biographies of rectors, teachers and caretakers of educational institutions, obituaries, jubilee greetings and memories printed in the informal part of the and various informational materials that were placed in the official part of the publication; The level of informality is determined as well as features of each group of biographical data. It is concluded that the appeal to the study of biographical materials published on the pages of this diocesan registry provides facts and information for the creation of a collective portrait of the individual: parish clergy, teacher of the spiritual educational institutions, editors of the Chisinau diocesan registries.

Key words: *biography, obituary, higher Orthodox clergy, priests, «Kishinev diocesan registries».*